

Oshonos-e a lucfenyő és vörösfenyő Magyarországnak nyugati részein?

Írta: dr. Gáyer Gyula egyetemi magántanár.

Erdészeti köreink érdeklődése ma természetszerűleg a csonka ország egyik legfontosabb problémája, az Alföld erdősítése felé fordul, de azért talán ma sem lesz érdektelen egy pillantást a nyugati végekre vetni és felvetni egy kérdést, melyre eddig igenlőleg szoktunk válaszolni.

Az ország nyugati részei alatt értem a Keleti Alpoknak a történeti Magyarországra átnyúló területét, a Köszeget, Borostyánkő, Soproni Hegyvidéket, vagyis a magyar Norikumot s Vas megyének a gráci medencéhez kapcsolódó s ma részben osztrák és jugoszláv fennhatóság alá került dombvidékét, vagyis a magyar Alpokalját (Praenorikum).¹⁾ Ezen a területen a *Picea excelsa* terjedelmes erdőt alkot és pedig nem csupán az Irottkő csúcsával 882 m. magasságig emelkedő hegyvidéken, de a Rábához és Murához két lépcsőfokban leszálló s átlag 3—400 m. magasságot túl nem haladó dombvidéken is. A *Larix decidua* ezzel szemben csak a hegyvidéken fordul elő s elterjedésének határvonala *Fekete és Blattny* térképe²⁾ szerint párhuzamosan halad az *Abies alba* határvonalával. Az a körülmény, hogy a lucfenyő és vörösfenyő őshonosságában e területen sem *Borbás*,³⁾ sem *Fekete és Blattny* nem kételkedett s az utóbbiak a lucfenyőnek az alacsony dombvidéken való előfordulását mint „a régióalávetődés egyszerű példáját“ állítják oda, adja a magyarázatát annak is, hogy Magyarország agrogeológiai térképén⁴⁾ az egész hegyvidék s az ahhoz dél felől esatlakozó dombvidék, mint a fenyőerdő talaja szerepel.

Vas megye területén az erdők összetétele helyenkint annyira bonyolult, hogy megértésükhöz s általában az egész aszociációkomplexum elemzéséhez szükségesnek mutatkozott a történeti tényező bevonása, vagyis megállapítása annak, hogy valamely erdő fái között és aljnövényzetében mi a régebbi s mi az újabb elem, másszóval a mai egyenmű vagy vegyes erdő helyén milyen erdő állott korábban. Ezt a módszert a növénygeografiában legkövetkezetesebben *Flahault* vitte keresztül, amikor külön térképen rekonstruálta az általa vizsgált terület eredeti állapotát s külön térképezte a jelenlegi állapotot. Módszerének alkalmazása sokkal nagyobb munkát jelent, hogysem általánosan elterjedhetett volna, bizonyos azonban, hogy valamely vidék növényvilágának, s így erdőségeinek helyes megértéséhez csakis ezen az úton juthatunk. A történeti tényező s a genetikai elem bevonása nélkül a növényösszetétel leírása külső sematizálás marad.

Abban a korban élünk, melyben Közép-Európa eredeti erdőállománya utolsó állomásához jutott.⁵ Néhány nemzedékkel ezelőtt az ember még a meglevőből, a teliből merített. Az ősi erdők állománya azonban ma már többé-kevésbé kimerült s ma már ott tartunk, hogy sokszor csak hosszadalmas kutatás során, nem egyszer közvetett bizonyítékok segítségével tudjuk az erdő eredeti állapotát rekonstruálni.

E kutatásaim során a következő eszközöket használtam fel, illetőleg a következő szempontok szerint vizsgáltam a kérdést:

1. *Történeti adatok* (okiratok stb.). 2. *Földrajzi adatok*, így elsősorban hely-, hegy- és dűlőnevek. 3. *Településtörténeti adatok*, így különösen annak vizsgálata, hogy a község legrégebb házai milyen fából épültek. Ezek a régi faházak rövid idő múlva végleg el fognak tűnni, de ma még, hogy úgy mondjam, koronatanuk s vizsgálatuk nem csupán a vas megyei gesztenyésekkel kapcsolatosan, de a megye számos más helyén is értékes eredményekhez vezetett. Éppen a felvetett kérdés szempontjából sokatmondó tény például, hogy *Felsőőrött* s általában az őrségi falvakban, tehát a „Picea-terület” belsejében a legrégebb faházak kivétel nélkül tölgyfából épültek s csak a fiatalabb keletű faházaknál találunk fenyőfát.⁷) 4. Megállapítása annak, hogy valamely község határában, vagy valamely nagyobb területen melyek a *legöregebb fák*. Néhány öreg tölgy vagy bükk valamely elhagyott, vízmosásos helyen többet mond, mint a mellette álló s holdakra terjedő mai erdő. Hegyterületünk lejtőin, még a jobban megbolygatott soproni hegyvidéken is ezzel a módszerrel a gesztenye, kocsántalan tölgy s a bükk egymásra következő öveit biztonsággal rekonstruálhatjuk. Különösen világos a helyzet az Irottkő lejtőin Rohonc és Kőszeg között. 5. A mai erdők *aljnövényzete*. Amikor a szálerdővé felnövekedett *Pinus silvestris*-erdő talaját a róti völgy felső szakaszán gesztenyesarjak bozótja, Szentgotthárd mellett a zsidai völgy felső szakaszán bükkbozót gyom gyanánt veri fel, az erdei fenyvest megelőző állapot nem lehet kétséges. Szentgotthárd vidékén különösen három növényfajt találtam, mely az egykori bükkösök területének rekonstruálásánál biztos segítséget nyújtott: *Erythronium dens canis*, *Primula acaulis*, *Cyclamen europaeum*. S ahol ezeket a fajokat megtaláltam, ott töbnyire csakhamar más bizonyítékokra is akadtam. E három faj segítségével elért eredmények beszédes példái az „asszociáció-reliktumok” jelentőségének. 6. *A szomszédos területek vizsgálata*. Stájerország csatlakozó részein a vas megyeivel teljesen egyező viszonyokat találtam. A Koralpe lejtőit a hegy lábáig bükk és lucfenyő borítja, mégsem kétséges,

hogy ott valamikor 800 m.-ig a szelidgesztenye alkotott erdőt, ezenfelül jött a bükk, majd a lucfenyő öve. A Vas megyéhez közvetlenül csatlakozó Wechsel oldalában 600 m. magasságban fekvő Friedberg vidéke eredetileg bükkös volt s a lucfenyő csak a bükkösök kivágása után jutott uralomra. A gráci medencét annyira jellemző vegyes erdők (*fageto-picetum*) semmiesetre sem természetes képződmények: az újabb elem ott is a *Picea*. 7. *Az általános növénygeografiai szabályok.* A jegenyefenyő életigényei leginkább a bükkal rokonok s a jegenyefenyőnek, mint egyébként is déleurópai jellemű fának hegyvidékünkön való előfordulása a fejlődéstörténetileg északkelet felé mutató lucfenyő és vörösfenyő őshonosságának szempontjából pozitívus irányban nem mond semmit, negatívus irányban azonban annyit mindenesetre, hogy eleve valószínűtlenné teszi, hogy előfordulásának határvonala a vörösfenyő előfordulásával egybeeshessék. A bükk öve fölött ugyanis a természetes elterjedés szabályai szerint a lucfenyő széles öve következik, e fölött jön a cirbolyafenyővel azonos magassági fokban a vörösfenyő. Lehetetlenség, hogy két növényföldrajzi viszonyaiban s életigényeiben annyira különböző, s más-más magassági fokot jellemző fajnak — aminő az *Abies* és *Larix* — határvonala egybeessék. Ha egybeesik, az egyik határ mesterséges. S ez az adott esetben a vörösfenyőé! Az egész vas megyei hegyvidéket magassági foka és a szomszédos stájer területekhez való kapcsolata a kocsánytalan tölgy, a jegenyefenyő, de főképpen a bükk birodalmába utalja.⁸⁾ A lucfenyő s a vörösfenyő itt vagy ültetett, vagy az eredeti erdőállomány letarolása után szelhordta magvak útján honosodott meg. 8. *Kivétel az általános szabályok alól.* Ez az eset volna a dombvidékünkre vonatkoztatott régióálávetődés. A régióálávetődés legtípusosabb példái a karszt-dolinák s ahol régióálávetődés van, ott legalább is valamilyen, a dolinákhoz hasonló vagy hasonlítható orografikus és klimatikus helyzetnek kell fennállania. De hogyan beszéljünk dolinaszerű helyzetről fokozatos lejtőn, aminő a vas megyei dombvidék, melynek klímája még hozzá feltétlenül enyhébb, mint a vas megyei hegyvidéké, hiszen számos és számos a délvideki növényfaja, mely a hegyvidékre már fel nem hatol s azonfelül az Adria hatását⁹⁾ is jobban érzi, mint a vas megyei hegyvidék, mely úgy a szelek irányát, mint a csapadékot tekintve, közvetlenül az Alpeselekhez kapcsolódik. A csapadék nagysága mindkét területen egyforma (800—1000 mm.), sőt a hegyvidék és a Rába völgye közé Héjas esőterképe szerint egy 7—800 mm.-es sáv ékelődik. Régióálávetődés tehát nincs, s a lucfenyő jelenlétét a vas megyei dombvidéken ez a körülmény sem magyarázza.

Hanem magyarázza az emberi beavatkozás úgy a hegy-, mint a dombvidéken. Elődeink szemében az erdő még kimeríthetetlen volt. A tegnapi és mai ember már nehezen bírja szükségleteit fedezni, gyorsan növekvő erdei fákra van szüksége. Bizonyos természeti viszonyokon kívül, amelyekre itt nem terjeszkedem ki, ez a tényező okozta elsősorban a bükkösök megfogyatkozását s a lucfenyő (és az erdei fenyő) hatalmas térfoglalását területünkön. A kedvező csapadéki viszonyoknak tulajdonítható azután, hogy a lucfenyő nem csupán ültetve, de szélhordta magvai révén meghonosodva is előfordulhat.

Nem került el természetesen a figyelmemet, sőt külön vizsgálatokra késztetett az a tény, hogy a vasmegyei dombvidéken számos olyan növényt találunk, mely általánosságban a sub-alpinus régió lakója s melynek a vasmegyei dombvidéken való előfordulása kétségtelenül nem recens eredetű (*Trollius*, *Polygonum Bistorta*, *Gentiana asclepiadea*), sőt egynémelyiknél (*Alnus viridis*, *Nardus stricta*) megszoktuk, hogy a felső erdőhatárnál, sőt még azon felül találkozunk vele a legtömegesebben. Van olyan fölfogás is, mely a havasi égert elterjedésének felső határán a lucfenyő egykori kiterjedésének bizonyítéka gyanánt veszi, s így fel kell vetni azt a kérdést, vajjon nem kell-e ilyen bizonyítéknak tekinteni a havasi éger előfordulását ezeken a legalacsonyabb, mai összefüggő areájából kiszakított termőhelyein is épűgy, mint ahogy a helyenkint a bükkerdő övében fellépő *Rhododendron*-bokrokban is a növénygeográfus a lucfenyvesek egykori felső határát látja.¹⁰⁾ Én nem is akarom azt állítani, hogy a lucfenyő a jégkorszakban s a jégkorszak óta vidékünkön lejátszódott változásoknak során idáig soha nem ereszkedett le. De sokkal kevésbé ismerjük az Alpok délkeleti határterületén lefolyt változásokat s különösen a *Picea* vándorlásának történetét, hogysem erre a kérdésre határozott választ adhatnánk. Tény azonban, hogy az említett növények és a lucfenyő mai előfordulása között kapcsolatot felfedeznem nem sikerült. A felsorolt fajok s még más, itt fel nem sorolt társaik dombvidékünknek legrégebb elemei, előfordulásuk helyein a megmaradt, regresszívus flóraelem bélyegeit mutatják, teljesen függetlenül fordulnak elő a lucfenyvesektől (még a *Pirola uniflora* is pinetumban s nem picetumban fordul elő), amelyek velük szemben folyton terjedő, progresszívus flóraelemet alkotnak. Megállapításom lényege ezért az, hogy történeti időben a dombvidék délibb részein gesztenye, nedvesebb részein a kocsányos tölgy, szárazabb dombjain az erdei fenyő s kocsánytalan tölgy ((kelet felé a cser), legfőképen s a legnagyobb területen azonban bükk alkotta az erdőket, ellen-

ben a lucfenyő mai elterjedése teljesen az emberi beavatkozás következménye.

Távol állok még attól, hogy Vas vármegye kettős (eredeti és mai) erdőterképét összeállíthassam, de mert külföldi fórum előtt ¹⁾ kutatásaim eddigi eredményeit már érintettem, szükségesnek tartottam, hogy azokról hazai fórum előtt is röviden beszámoljak. Kutatásaimat tisztán növénygeografiai szempontok vezetik, de ezek a megállapítások erdészeti szempontból is fontossággal bírnak, mert meggyőződésem szerint a gyors és leggyorsabb fák kultúrája mellett époly jelentős kérdés az erdők eredeti, természetes állapotának visszaállítása. S ebből a szempontból különös figyelmet érdemelnek a *tanu-fák*, azok a szerenesés véletlenből ottfeledett s még eddig ki nem vágott öreg fák, melyek a hajdani erdők egészséges illatát lehelik felénk. Vajha mindenütt megvolnának még a tanu-fáink s vajha e sorokkal sikerült volna azok fontosságára a figyelmet felhívni, fenntartásukat tudatossá tenni s ily módon az örökké egy helyben mozgó s legjobb esetben az ankétekig eljutó magyar természetvédelem ügyét — kerülő úton — előbbrevinni.

¹⁾ Gáyer Gyula: Vasvármegye növényföldrajza. (Vasvárm. Múz. I. Évk., Szombathely, 1925.)

²⁾ Az erdei jelentőségű fák és cserjék elterjedése a Magyar birodalom területén. Selmezbánya, 1913—1914.

³⁾ Vasvármegye növényföldrajza és flórája. Szombathely, 1887.

⁴⁾ M. kir. földtani intézet kiadása. Budapest, 1927. A térkép a soproni és vas megyei hegyvidék tetemes részét tévesen mészkőnek jelzi.

⁵⁾ Junk's Naturführer: Lämmermayer und Hoffer, Steiermark, 1922., 132.

⁶⁾ Gáyer i. h. 20—27., továbbá: Der letzte Kastanien-Urwald in Ungarn. (Mitt. d. D. Dendrol.-Ges. 1925, III.)

⁷⁾ Wallner Ernő: A felsőőrvidéki magyarság településtörténete. Földr. Közl. LIV. (1926.)

⁸⁾ A *Pinus silvestris* és *Quercus Cerris* lokális előfordulására a szerpentinhegyeken s a *Pinus nigra*-éra, mészpalára itt most nem térek ki. Ezek különben is csak további bizonyítékot szolgáltatnak vizsgálataim eredményének helyessége mellett.

⁹⁾ Róna: Éghajlat. II. 1909.

¹⁰⁾ Scharfetter: Die Grenzen der Pflanzenvereine. Festschrift für Rob. Sieger. Wien, 1924, 66.

¹¹⁾ Naturwissenschaftlicher Verein für Steiermark botanikai szakosztályának 1928. I. 25-iki ülésén Grácban „Die Pflanzenwelt der Nachbargebiete von Oststeiermark“ címmel megtartott előadásomon.